

Курманкулов Ш.Ж., Таштанбекова Т.Т.

**ОКУУЧУЛАРДЫ КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮККӨ БАГЫТТАП ОКУТУУДА
ЫКМАЛАРДЫН ЭФФЕКТИВДҮҮЛҮК МАСЕЛЕСИ**

Курманкулов Ш.Ж., Таштанбекова Т.Т.

**ПРОБЛЕМЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ
УЧАЩИХСЯ НА КОМПЕТЕНТНОСТНОЙ ОСНОВЕ**

Sh.Zh. Kurmankulov, T.T. Tashtanbekova

**PROBLEMS OF EFFECTIVE WAYS DIRECTED T
O COMPETENT TEACHING OF PUPILS**

УДК: 372.853. (575.2)(043.3)

Бул макалада окуучуларды компетенттүүлүккө багыттап окутууда салттуу жана инновациялык ыкмалардын кандай шартта колдонуу эффективдүү болуу маселесине токтолгон. 2021-жылдан баштап күчүнө кире турган Стратегия-2040 окутуунун сапатына басым кыла тургандыгы белгиленген жана билим берүү системасы бардык деңгээлдеги бүтүрүүчүлөрдү жөн гана жаңы дүйнөдө жашап эмес, аны өнүктүрүүгө жигердүү катышуу үчүн билим жана компетенциялар менен камсыз кылууга багытталганы көрсөтүлгөн. Интерактивдүү методдун табигый-математикалык предметтерди окутуудагы зарылдыгы белгиленген жана бүгүнкү жаңы көз карашта эффективдүү сабак катары баалоодо окуучу мугалим берген маалыматты кандай кабыл алуусу маанилүү экенин айтылган. Бул макаланын милдети катары мектеп мугалимдеринин баалоосунда ар кандай окутуу ыкмаларынын эффективдүүлүк маселеси каралган жана ага кыскача анализ берилген.

Негизги сөздөр: активдүүлүк, окутуунун технологиясы, билим берүү системасы, инновация, эффективдүүлүк, өнүктүрүү, окуу процесси, баалоо, стратегия, реформа, окутууну уюштуруу, маалыматтык компетенттүүлүк.

В данной статье затронут вопрос о том, при каких условиях будет эффективным применение традиционных и инновационных методов обучения, ориентированных на основе компетентности. Отмечается, что Стратегия-2040, которая вступит в силу с 2021 года, будет ориентирована на качество обучения и направлена на обеспечение выпускников всех уровней знаниями и компетенциями для активного участия в развитии нового мира, а не просто жить в нем. Отмечено необходимости интерактивного метода в обучении естественно-математических предметов. В современной точке зрения эффективности занятия оценивается степень восприятия учащимся информации представленной учителем. Согласно цели данной статьи рассмотрены проблемы эффективности различных методов обучения в оценке школьных учителей и дан им краткий анализ.

Ключевые слова: активность, технология обучения, система образования, эффективность, развитие, учебный

процесс, оценивание, стратегия, реформа, организация обучения, информационная компетентность.

In this article is given effective usage of methods in teaching pupils aimed to competence in conditions of traditional and innovative ways. From 2021 came into force Strategy-2040 where teaching quality will be underlined as the main factor and education system graduates of all levels simply living not only in a new world, developing it bravely providing active participation together with knowledge and competences. Marked natural-math subjects' interactive method teaching, importance and effective evaluation of today's new view points as given information how to acquire described importance by subject teacher. The aim of this article is to give a short analyze and evaluation of school teachers and foresee problems of various effective teaching methods.

Key words: activeness, teaching technologies, education system, innovation, effectiveness, development, educational process, evaluation, strategy, reform, managing teaching process, informational competence.

«2012-2020-жылдарга Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясын ишке ашыруунун жүрүшү жана 2040-жылга чейин Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясынын долбоору жөнүндө» - деген Билим берүү жана илим министрлигинин №1495 буйругунда, 2012-жылдан 2020-жылга чейинки мезгилде Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү Стратегиясын ишке ашыруунун алкагында бир топ жакшы натыйжаларга жетишилгени белгиленген [1]. Анын ичинде орто мектептердин интернет менен камсыз болуусу 2012-жылы 2,4% дан 2018-жылы 99% га жеткени белгиленген, ошондой эле мектептердин билим берүү системасын жакшыртуу максатында жалпы билим берүүчү уюмдарды мамлекеттик аккредитациялоо киргизиле баштаганын айтсак болот.

Бир катар позитивдүү көрсөткүчтөргө карабастан билим берүү системасынын алдында мурдагыдай

эле бир топ проблемалар курч тургандыгы айтылган. Бир топ жакшы натыйжаларга жетишкенге карабастан, билим берүүнүн сапаты олуттуу көйгөй бойдон калып жатканын айтпай коюуга болбойт. Мисалы, 2017-жылы өткөрүлгөн окуучулардын билим алуудагы жетишкендиктерин улуттук баалоосу боюнча окуучулардын функциялык сабаттуулугунун төмөн деңгээлин көрсөтүптүр, өзгөчө математика боюнча (базалык деңгээлден 64,9% төмөн), текстти окуу жана түшүнүү (базалык деңгээлден 51,5% төмөн) жана табигый илимдерде (76,6% базалык деңгээлден төмөн).

Билим берүү жана илим министрлигинде, башталган реформаларды улантуу максатында, 2040-жылга чейин Кыргыз Республикасынын билим берүүнүн өнүктүрүү Стратегиясынын долбоорун иштеп чыгып талкууга койдү.

Эгерде Стратегия-2020 билим берүү менен камтуу маселесин чечүүгө көбүрөөк топтолгон болсо, 2021-жылдан баштап күчүнө кире турган Стратегия-2040 окутуунун сапатына басым кыла тургандыгы белгиленди. Билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясы-2040 билим берүү системасы бардык деңгээлдеги бүтүрүүчүлөрдү жөн гана жаңы дүйнөдө жашап эмес, аны өнүктүрүүгө жигердүү катышуу үчүн билим жана компетенциялар менен камсыз кылууга багытталган.

Буга байланыштуу стратегияда билим берүүнүн ар бир деңгээли үчүн максаттар жана милдеттер түзүлгөн. Алардын негизгилеринин бири катарында билим берүү процессинин катышуучуларынын санариптик көндүмдөрүн жогорулатуу жана инновациялык маалыматтык технологияларды киргизүү каралган. Бирок, азырынча орто мектептерде *инновациялык* окутуу ыкмаларын колдонуу боюнча алиге чейин бирдиктүү бир пикирге келе элек.

Мындан бир нече жыл мурун инновациялык жана салтуу окутуу ыкмаларын жактагандардын ортосунда бир топ пикир келишпестик бар эле. Салттуу окутуу ыкмасын жактаган автор [2, 111-б.], «Мээге чабуул» ыкмасы окуучунун дагы, окутуучунун дагы аң-сезимин биротоло бузуп бүттү - десе, башка автор [3], инновациялык окутуунун зыяндуу жактары бар экендигин белгилеп, ал чет жакта иштелип чыккан методдун ошол турушу боюнча, өзгөртүүсүз окутууга колдонуу болуп саналат деп эсептеген. Ошол эле учурда инновациялык ыкмаларды жактоочу авторлор алардын позитивдүү жактарын белгилешкен. Бул ма-

каланын автору [4], окутуунун инновациялык технологиясы окуучуларды ачыктыкка, акыйкаттыкка, чындыкка, ак көңүлдүүлүк, боорукерлик жана өз ара жардамдашууга багытталат - дейт. Ал эми көрсөтүлгөн макаланын автору [5], инновациялык окутуу ыкмалары окуучулар үчүн дагы, мугалимдер үчүн дагы артыкчылыкка ээ болот деп көрсөтөт. Ошондой эле көрсөтүлгөн макаланын автору, интерактивдүү методдун табигый-математикалык предметтерди окутуудагы зарылдыгын төмөнкүчө белгилейт [6, 26-б.]: «Интерактивдүү ыкма менен иштөөдө окуучулар кандайдыр бир проблеманы талкуулашат, аны чечүүнүн бир нече жолу бар экендигин түшүнө башташат, өз көз караштарын башкалардын ой-пикирлери менен салыштырат» - дейт. Башка сөз менен айтканда окуучулар дивергенттик ой жүгүртүүгө ээ болушун айтат.

Биздин көз караш боюнча, мугалим балдарга сапаттуу билим берүү үчүн инновациялык усулдар менен гана иштөө керек деген түшүнүк бир тараптуу болуп калышы мүмкүн. Сабактын аныкталган максатына жетүү үчүн ар түрдүү жолдорду, ыкмаларды пайдалануу эффективдүү болот. Кандай гана метод колдонулбасын, окутуунун кайсы бир активдүү, пассивдүү же интерактивдүү формасында сабак өтүлүп жатканына карабастан бүгүнкү жаңы көз карашта эффективдүү сабак катары баалоодо окуучу мугалим берген маалыматтын салттуу окутууда пассивдүү угуучусу катары кабыл албастан, ал чындыкка өзүнүн жеке жолу менен, изденүүсү жана эмгеги менен келүүчү инсан катары кабыл алуу маанилүү орунда турат.

Биз буга чейинки изилдөөбүздө мектеп мугалимдеринин инновациялык ыкмаларды колдонуу жыштыгы жана окуучулардын активдүүлүгү жогорулатуучу ыкмалардын рейтингин аныктаганбыз [7;8], ал эми бул макаланын милдети мектеп мугалимдеринин баалоосунда ар кандай окутуу ыкмаларынын эффективдүүлүк маселесин кароо жана аны анализдөө болду.

Белгиленген милдетти аныктоо үчүн Талас районунун жана шаарынын дээрлик бардык мектептериндеги табигый-математикалык предметтерден сабак берген мугалимдеринин арасында жана Талас усулдук билим берүү борборунда квалификациясын жогорулатуу үчүн келген физик мугалимдеринен *2019-жылдын биринчи жарымында* анкеталык сурамжылоо жүргүзүлдү. Сурамжылоого катышкан мугалимдердин сабак берген предмети жана эмгек стажы боюнча бөлүнүүсү 1- таблицада берилди.

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 1, 2020

1-таблица

Сурамжылооо катышкан мугалимдердин эмгек стажы боюнча бөлүнүшү

Эмгек стажынын жылы	Предметтик мугалимдер жана алардын саны					
	Физик-35	Химик-20	Биолог-24	Географ-16	Математик-47	Жалпысы-142
3 жылга чейин	5	2	1	1	4	13
3-8 жыл	2	1	2	2	9	16
9-16 жыл	13	3	10	4	9	39
17 жылдан ашык	15	14	11	9	25	74
Союздун мугалимдери, % менен	42,8 %	70 %	46 %	56 %	53 %	52,1 %

Предметтик мугалимдердин саны боюнча айтсак физик мугалимдери - 35, химик мугалимдери - 20, биолог мугалимдери - 24, географ мугалимдери - 16 жана математик мугалимдери 47 болушту. Мектептерде математик мугалимдери көп болгондуктан алар басымдуу бөлүктү түзүштү. Үч жылга чейинки эмгек стажы бар мугалимдер болгону 13, алар жалпы сурамжылоого катышкан мугалимдердин 9,2%ын түзүштү. Ал эми эмгек стажы 17 жылдан ашык Союздун убагында мугалимдик адистиктикти алышкандардын саны 74 болуп, алар сурамжылоого катышкан мугалимдердин жарымынан көп болуп, жалпы мугалимдердин 52,1 пайызын түзүштү. Мындан айтып белгилей кете турган нерсе бул мугалимдер жашы боюнча пенсияда же пенсияга жакындашып калгандар. Ошондой эле көп жыл иштеген мугалимдер жаңылыкты кабыл алууга каршылыгы көп болуп болушу мыйзам ченемдүү көрүнүш. Физик жана биолог мугалимдери гана элүү пайыздан аз болуп, калган предметтиктердин барысында улгайган мугалимдер 50%дан көп болушууда. Айрыкча химия предметинде ал көрсөткүч 70%ды түзүүдө.

Мугалимдердин окуучуларды кайсы ыкма менен окутуу аларды компетенттүүлүккө багыттап окутууга кайсы окутуу формаларын колдонууну эффективдүү

деп ойлогонун билүү максатында төмөнкү 1-суроо сурамжылоого берилди.

1-суроо. Окуучуларды жаңы муундагы стандартка ылайык, компетенттүүлүккө багыттап окутуу үчүн кайсы окутуу ыкмасын эффективдүү деп ойлойсуз?

А) Салттуу окутуу ыкмалары _____.

Б) Инновациялык окутуу ыкмалары _____.

В) Бир эле учурда экөөсүн тең колдонуу _____.

Г) Экөөсүнүн эффективдүүлүгү бирдей, анткени (өзүңдүн оюңду жаз _____).

Биринчи суроо боюнча берген мугалимдердин жооптору 2-таблицада берилди. Мында салттуу окутуу ыкмалары эффективдүү дегендер - 9,2%ды түзүштү, инновациялык окутуу ыкмалары эффективдүү дегендер - 39,4%ды түзүштү, бир эле учурда экөөсүн тең колдонуу жакшы натыйжа бериши мүмкүн дегендер - 32,4%ды түзүштү, экөөсүнүн эффективдүүлүгү бирдей болушу мүмкүн дегендер - 19%ды түзүштү. Мындан инновациялык ыкмалар менен жана бир эле учурда экөөсүн жарыш колдонуу керек деген мугалимдер негизги басымдуу бөлүктү түзүштү жана ушул багыттын туура экендигин биздин далилдөөбүз зарыл маселе болуп саналат.

2-таблица

Окуучуларды компетенттүүлүккө багыттап окутууда окутуу ыкмасынын эффективдүүлүгү боюнча мугалимдердин бөлүнүшү

Окутуу ыкмалары	Предметтик мугалимдер жана алардын саны					
	Физик-35	Химик-20	Биолог-24	Географ-16	Математик-47	Жалпы саны - проценти, %
Салттуу окутуу ыкмалары	4	-	2	1	6	13 – 9,2 %
Инновациялык окутуу ыкмалары	12	12	12	2	18	56 – 39,4 %
Бир эле учурда экөөсүн тең колдонуу	7	6	5	10	18	46 – 32,4 %
Экөөсүнүн эффективдүүлүгү бирдей	12	2	5	3	5	27 – 19,0 %

Жалаң гана салттуу ыкманын эффективдүү деп айткандардын 10 пайызга жакын болушу мыйзам ченемдүү көрүнүш. Анткени 1-таблицадан көрүнгөндөй Союздун убагынан бери мугалим болуп жүргөндөрдүн саны 52%ды түзүүдө, демек алардын 10%ы азырынча консервативдик көз караштан арыла электигин билсек болот.

Эгерде мугалим, сабакта окуучулар анык факторлордун белгилүү ситемасын өздөштүрүү керек болгон болсо, анда интерактивдүү методду азыраак колдонуу менен салттуу окутууга басым жасаган натыйжалуу болушу мүмкүн. Эгерде окуучуларга «көндүмдөр» менен «билгичтикти» иштеп чыгуу зарылдыгы жаралса анда интерактивдүү методдорду кеңири колдонуу максатка ылайыктуу болот. Ошондуктан заманбап мугалим бир эле сабактын жүрүшүндө интерактивдүү усулдан, салттуу усулга, салттуу усулдан интерактивдүү усулга женил өтүп кетүү чеберчилигине ээ болуусу зарыл деген ойдобуз.

Окутуунун салттуу жана инновациялык ыкмалардын экөөсүнүн эффективдүүлүгү бирдей болушу мүмкүн дегендер бул ыкмаларды бири-бирине жогору коюу болбойт, алар ар кандай шартта жана кырдаалда бири-бирин толуктап, берде анысы, бирде мунусу позитивдүү болушу мүмкүн деп ойлогонун түшүнсөк болот. Бирок ага коментарий берүүдө мындай ойлорду көпчүлүк мугалимдер айта алган жок. Төртүнчү жоопко карата өз оюн айткан предметтик мугалимдердин ой-толгоосун төмөндө чагылдырдык. Алар:

- Окуучулар азыр китеп окубай калгандыктан, алар видеолорду, слайдды көрүү менен эске тутуусу артат (географ мугалими).

- Бир тараптуу инновациялык окутуу болсо же бир тараптуу салттуу окутуу болсо анда окуучулардын кызыгуусу тарай баштайт. Ошондуктан экөөсүн тең бирдей колдонуу эффективдүү (географ мугалими).

- Бул сабактын темасын байланыштуу. Ошондуктан экөөсүнүн тең эффективдүүлүгү бирдей (географ мугалими).

- Бул сабактын темасын байланыштуу. Ошондуктан экөөсүнүн тең эффективдүүлүгү бирдей (биолог мугалими).

- Инновациялык методдорду колдонуу менен сабак өтүү окуучулардын көндүм, билгичтиктерин өнүктүрүүгө ыңгайлуу (биолог мугалими).

- Өтүлгөн темага жараша бирде инновациялык ыкма ыңгайлуу бирде салттуу окутуу методу ыңгайлуу (физик мугалими).

Билим берүүнүн инновациялык технологиясын иштеп чыгуу жана колдонуу иштери окутуу долбоорун түзүүдөн башталат. Бүгүнкү педагогдордун профессионалдуулугу, бул ар кандай предмети кызыктуу кылып өтүү менен окуучулардын сабак материалын өздөштүрүүнү жеңилдетүү болуп саналат. Аны үчүн мугалим 2 милдеттик нерсени таба билүүгө жетишүүсү керек. Алар:

- өтүлүүчү сабак материалынын мазмунунан окуучуларга бериле тургандын татыктуусу эмне экендигин так аныктап алуу;

- аны окуучуларга жеткиликтүү жеткирүүнү ишке ашыруунун жолун табуу. Мындан методдун эффективдүүлүгү сабак материалын окуучуларга жеткиликтүү жеткирүүнү ишке ашыруунун жолун табуунун реалдуу окутууда аткарылышында жатат. Ошондуктан өтүлүүчү материалдын темасынын мазмунуна жараша, сабак өтүлүүчү класстын интеллектик деңгээлине жараша б.а. класстык деңгээлдеги окуучунун компетентүүлүккө ээ болгонуна жараша салттуу, активдүү жана интерактивдүү окутуу формасын жана кандай инновациялык методдорду колдонууну аныктоо максатка ылайыктуу болот.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлиги, Буйрук №1495 от 20.12.2019.
2. Айтманбетов А. Билим берүүнүн көйгөйлөрү // Кыргызстандагы билим берүү мекемелеринин стратегиялык мааниси жана окуу куралдарынын сапаты: Симпозиумдун материалдары. - Б., 2009. - 110-113-бб.
3. Чыманов Ж.А. Окуучулардын оозеки сүйлөөсүн өркүндөтүүгө өзгөчө мамиле. // Эл агартуу. №9-10. - 2013. - 15-19-бб.
4. Ахмедова Г.П., Болотакунова Г.А. Педагогика сотрудничества или учимся вместе. // Вестник ОГПИ им. А.Мырзабекова, №01. - 2013. - С. 88-93.
5. Баялиева Э.Ж. Инновационные технологии и методы обучения в образовании. // И. Арабаев атындагы КМУнун жарчысы. - 2013. - 221-224-бб.
6. Биймурсаева Б.М, Бейшеналиева Ч.Ч., Өмүралиева М.Н. Математиканы окутууда интерактивдүү методдун мазмуну, максаты жана милдеттери. // ЖАГУ Жарчысы, №1. 1-бөлүм. - 2012. - 25-28-бб.
7. Курманкулов Ш.Ж., Раева Ч.Т. Мектеп мугалимдеринин инновациялык ыкмаларды колдонуу жыштыгы. // Известия вузов Кыргызстана, №5. - 2019.
8. Курманкулов Ш.Ж., Таштанбекова Т.Т. Окуучулардын активдүүлүгүнө таасир берүүчү факторлордун окуу предметине карата өзгөчөлүктөрү. // Наука и новые технологии и инновации Кыргызстана, №10. - 2019.